

© Albert van der Kaap

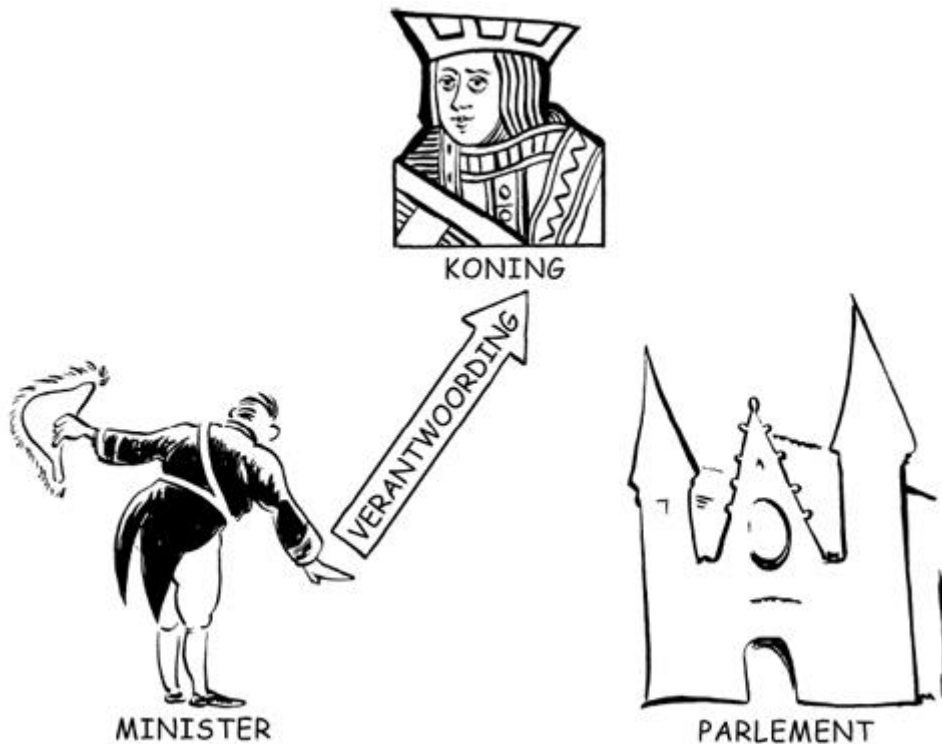
Wat maakt een opdracht moeilijk?

Inhoud

Wat maakt een opdracht moeilijk?	1
Wat is een havo-vraag, wat een vwo-vraag?	8
Factoren die de moeilijkheidsgraad van opdrachten beïnvloeden	11
Een combinatie van factoren	13
Checklist moeilijkheidsgraad van opdrachten.....	16
Opdrachten die een beroep doen op hogere denkvaardigheden.....	18

De eerste vraag uit het vmbo-examen geschiedenis en staatsinrichting 2012 had betrekking op de verhouding tussen parlement en ministers. De vraag was bedoeld als inkoppertje, je wilt het examen tenslotte makkelijk beginnen. Maar dat pakte anders uit, 70% van de leerlingen beantwoordde deze meerkeuzevraag fout.

Bron

Gebruik de bron

1p 1 Over welke tijd gaat deze afbeelding? En waardoor komt in de afgebeelde situatie verandering?

- A. Over de tijd vóór 1848. In de afgebeelde situatie komt verandering door de invoering van klassieke grondrechten.
- B. Over de tijd vóór 1848. In de afgebeelde situatie komt verandering door de invoering van ministeriële verantwoordelijkheid.
- C. Over de tijd na 1848. In de afgebeelde situatie komt verandering door de invoering van klassieke grondrechten.
- D. Over de tijd na 1848. In de afgebeelde situatie komt verandering door de invoering van ministeriële verantwoordelijkheid.

Leerlingen interpreteerden de schematische tekening verkeerd. Vermoedelijk dacht een groot deel van de leerlingen, aldus toetsdeskundige Huub Kurstjens van Cito, op basis van wat ze geleerd hadden over 1848, dat het ging over de grondwetwijziging en dus over de invoering van de ministeriële verantwoordelijkheid.

De vraag is waarom de leerlingen zo massaal de fout in gingen. Voor een antwoord is het goed eerst eens te kijken naar wat er in deze vraag precies van leerlingen verwacht wordt. De vraag bestaat eigenlijk uit drie vragen:

- Welke situatie wordt op de prent afgebeeld?
- Waardoor kwam er in deze situatie verandering?

Na een antwoord op deze beide vragen moeten leerlingen tenslotte de vraag beantwoorden:

- Heeft deze prent betrekking op de situatie voor of na 1848.

De leerling moet om te beginnen dus in de gaten hebben dat deze prent iets zegt over de relatie van een minister met enerzijds de koningin en anderzijds het parlement. Op de afbeelding wordt niet duidelijk dat er een relatie is tussen minister en parlement. Wel tussen de minister en de koning. Door zowel de buiging als het woord verantwoording wordt informatie gegeven over de aard van deze relatie. Het is niet ondenkbaar dat het voor leerlingen eenvoudiger was geweest als zij de hele afbeelding te zien hadden gekregen.

De afbeelding die in deze bron is gebruikt is namelijk slechts een deel van de afbeelding. In het origineel in *Publieke Tribune* staat naast de afbeelding voor 1848, een tweede afbeelding na 1848. Hierop is te zien dat de minister niet naar de koning, maar naar het parlement buigt.

Als auteur van deze methode voor staatsinrichting had ik een tekenaar gevraagd via een afbeelding inzichtelijk te maken wat er in 1848 veranderde in de relatie tussen minister en koning en minister en parlement. Je zou kunnen zeggen dat door slechts een deel van de afbeelding te gebruiken in de examenvraag deze uit zijn context is gerukt. Maar of dat een afdoende verklaring is voor de problemen die de leerlingen met deze opdracht hadden?

Een ander voorbeeld. In het vmbo-tl-examen 2014 eerste tijdvak stond de volgende vraag (32) over een nieuwe buitenlandse politiek van de VS in 1947.

Bron

Een toespraak van een Amerikaanse president over een nieuwe buitenlandse politiek (1947):

"De Verenigde Staten steunen vanaf nu alle vrije volken die niet onderdrukt willen worden door gewapende minderheden. Dat geldt ook voor volken die zich verzetten tegen aanvallen van buitenaf. Wij moeten vrije volken helpen om op hun eigen manier hun eigen lot te bepalen."

Gebruik de bron

2p Deze toespraak van de Amerikaanse president vormde de basis van de nieuwe buitenlandse politiek van de Verenigde Staten.

- Tegen welke ideologie was deze nieuwe buitenlandse politiek gericht?
- Geef een voorbeeld van een politiek besluit van de Verenigde Staten dat een gevolg is van deze nieuwe buitenlandse politiek.

Doe het zo:

Deze nieuwe buitenlandse politiek was gericht tegen ... (noem ideologie). Een voorbeeld van een politiek besluit is ... (noem besluit).

Dit lijkt een relatief eenvoudige toepassingsopgave. De leerling moet weten dat het hier gaat om de

Trumandoctrine en dat die tegen het communisme was gericht. Vervolgens moet hij een maatregel noemen die de Verenigde Staten in het kader hiervan hebben genomen, waarbij de volgende antwoorden goed gerekend mochten worden:

- het aanbieden van Marshallhulp (aan Europese landen)
- (de Verenigde Staten namen het initiatief tot) de oprichting van de NAVO
- het steunen van de oprichting van de EGKS/EEG
- het (militair) steunen van landen tegen het 'communistische gevaar' / containmentpolitiek

Toch bleek deze opgave voor vmbo-tl-leerlingen nog niet zo eenvoudig te zijn, de p-waarde was 48; met andere woorden: iets minder dan de helft van de leerlingen had de vraag volledig goed. Betkent dit dat de vraag eerder geschikt zou zijn voor het havo-examen en zouden leerlingen van 3 havo of 3 vwo de vraag beter hebben gemaakt?

In 2015 werd in het geschiedenisexamen (eerste tijdvak) voor vmbo-kb en vmbo-gtl gebruik gemaakt van dezelfde bron. De vraag was echter verschillend. Een interessante mogelijkheid te proberen de vraag te beantwoorden wat een vraag meer of minder moeilijk maakt.

Hoogleraar geschiedenis Hans Renders van de RUG reageerde, gevraagd naar zijn reactie op het vmbo-examen 2015 op onderstaande vraag in de NRC met 'echt onbenulligheid ten top! Wat een simplistische vraag. Des te opmerkelijker dat de leerlingen, zoals Huub Kurstjens in Kleio schrijft (1), het hiermee niet bepaald eens waren. Sterker nog, het bleek de moeilijkste vraag uit het examen, met een p-waarde van .24. Meisjes vonden deze vraag nog moeilijker dan jongens (p-waarde respectievelijk .21 en .26). 58% van de leerlingen gaf als antwoord D (54% van de jongens en 63% van de meisjes).

Waarom was deze opdracht zo moeilijk? Die vraag is niet zo eenvoudig te beantwoorden. Zeker niet door een hoogleraar of docent geschiedenis. Ik vermoed namelijk dat hun eigen kennis een goede analyse in de weg zit.

82% van de leerlingen begreep wel dat de man op de voorgrond de ware Nederlander voorstelt, maar 72% van de leerlingen denkt dat het verzet opdracht voor de poster heeft gegeven. Dat de soldaat de ware Nederlander ligt vermoedelijk wel voor de hand. Hij is stoer en scherp afgebeeld op de voorgrond, terwijl de andere man, vaag en wat sullig is afgebeeld. Maar om wat voor soldaat gaat het hier? Ligt het niet voor de hand dat het hier om een Nederlands legeronderdeel gaat? De soldaat heeft op zijn linkermouw het embleem van het Nederlandse vrijwilligersleger. Is het, als je de Stahlhelm en de Wolfsangel niet herkent, dan raar als je meent dat het verzet oproept dienst te nemen in een vrijwilligersleger tegen de Duitsers?

Bron

Een propagandaposter (1943)

een rood-wit-blauwe zakdoek

het teken van het Nederlands
vrijwilligersleger

Gebruik de bron

1p Wie gaf opdracht tot het maken van deze propagandaposter uit 1943? En wie wordt als de ware Nederlander voorgesteld?

A De Duitse bezetter gaf de opdracht. De man op de achtergrond stelt de ware Nederlander voor.

B De Duitse bezetter gaf de opdracht. De man op de voorgrond stelt de ware Nederlander voor.

C Het Nederlandse verzet gaf de opdracht. De man op de achtergrond stelt de ware Nederlander voor.

D Het Nederlandse verzet gaf de opdracht. De man op de voorgrond stelt de ware Nederlander voor.

In 2015 werd in een vraag voor kb-leerlingen en in een vraag voor gtl-leerlingen gebruik gemaakt van dezelfde bron. De vragen waren echter verschillend.

Bron

Een deel van een pamflet (1942):

Aan alle leraren en onderwijzers uit Nederland!

De nazi-agenten hebben iets nieuws: Het nationaal-socialistische Opvoedersgilde, waarin alle leraren verenigd moeten worden.

Opvoeders van de Nederlandse jeugd, bedenk: uw taak is zeer belangrijk!

Weiger als één man lid te worden van het Opvoedersgilde!

Geef dit pamflet door. Laat het uw collega's lezen!

De vraag (voor twee punten) in het examen voor kb-leerlingen luidde als volgt:

Gebruik de bron

Tijdens de Tweede Wereldoorlog waren er verschillende reacties op de Duitse bezetting, zoals collaboratie, verzet en aanpassing.

Welke reactie past bij dit pamflet? Verklaar je antwoord met behulp van de bron.

Doe het zo:

Dit pamflet past bij ... (kies uit: collaboratie / verzet / aanpassing), want ... (geef verklaring met behulp van de bron).

De vraag is een driekeuze vraag, waarbij de leerlingen hun antwoord moeten toelichten. De begrippen collaboratie, verzet en aanpassing mogen op grond van de syllabus bij de leerlingen bekend worden verondersteld. De bron zal voor de leerlingen, naar alle waarschijnlijkheid, nieuw zijn. De leerlingen moeten het juiste antwoord (verzet) dus herkennen en duidelijk maken hoe zij dat in de bron terugzien.

De vraag luidt niet: 'Waarom zie je dat (het hier om verzet gaat) ', maar: 'Verklaar je antwoord met behulp van de bron'. Maakt dit verschil? U zou het in de klas eens uit kunnen proberen.

Het (signaal)woord dat leerlingen naar het antwoord moet leiden is natuurlijk 'Weiger'.

Omdat Cito, vanwege het geringe aantal examenkandidaten) van de bb- en kb-examens geen p-waardes berekent, is helaas onbekend of leerlingen dit een moeilijke vraag vonden. De verwachting is echter dat dat niet het geval is, daarvoor lijkt de relatie 'weigeren' en 'verzet' een te vanzelfsprekende.

De vraag (voor een punt) is het gtl-examen luidde:

Gebruik de bron

Het pamflet was een reactie op de Duitse bezetting van Nederland.

Tegen welk onderdeel van de Duitse bezetting is dit pamflet gericht?

- A. censuur
- B. deportatie
- C. gelijkschakeling
- D. propaganda
- E. tewerkstelling

Qua vorm een eenvoudiger vraag dan die uit het kb-examen. Het is immers een meerkeuzevraag waarbij de leerlingen hun antwoord niet hoeven toe te lichten.

Uit de p-waarde kan echter worden opgemaakt dat de leerlingen dit geen eenvoudige vraag vonden. Slechts 39% van de leerlingen had het antwoord goed. Vermoedelijk begrepen de meeste leerlingen wel dat de essentiële passage uit de bron de zin 'Het nationaal-socialistische Opvoedergilde, waarin alle leraren verenigd moeten worden' was. Een kwart van de leerlingen gaf namelijk antwoord E: tewerkstelling. Blijkbaar is gelijkschakeling een moeilijker begrip dan collaboratie of verzet en/of is dit begrip moeilijker te herkennen in het gegeven dat alle leraren in één club verenigd moeten worden. Leerlingen die weten dat het onderwijs een belangrijke rol speelde in de propaganda en indoctrinatiepraktijken van de nationaalsocialisten hebben mogelijk om die reden gekozen voor het antwoord 'propaganda' (13%). Als leerlingen niet zozeer naar de inhoud van het pamflet hebben gekeken, maar naar het publiceren van een pamflet, dan wordt mogelijk duidelijk dat 14% van de leerlingen 'censuur' als antwoord gaf.

Of deze laatste veronderstellingen kloppen zou je kunnen onderzoeken door van leerlingen een toelichting op het antwoord te vragen.

Als je wilt weten of leerlingen het begrip 'gelijkschakeling' niet kennen of er moeite mee hebben dit begrip in de bron te herkennen, zou je hen kunnen vragen eerst een korte omschrijving van de vijf begrippen te geven.

Een opgave uit het havo-examen van 2014 (vraag 22) over een vergelijkbaar onderwerp, de Marshallhulp, lijkt veel meer van de leerlingen te vragen. Zowel de bron als de vraag stelt bijvoorbeeld hoge eisen aan hun taalvaardigheid (lezen, schrijven, redeneren). Maar is de vraag als zodanig ook moeilijker? Leerlingen die goed kunnen lezen kunnen de antwoorden volledig uit de bron halen, waardoor eerder de leesvaardigheid van de leerlingen wordt getoetst dan hun historische kennis van het onderwerp. Helaas is ook voor deze vraag uit het tweede tijdvak geen p-waarde bekend, zodat we niet weten hoe moeilijk de leerlingen deze vraag vonden.

Bron

In november 1947 publiceert Alger Hiss, medewerker van de regering van de Verenigde Staten, een artikel in New York Times Magazine over de Marshallhulp. Hij schrijft:
Kunnen we niet zonder Europa? Zonder Europa verdergaan is in economisch opzicht bijna hetzelfde als zonder de hele wereld verder te gaan. Ten eerste bestond een deel van de 21 procent van onze import in 1938 uit de zestien Marshallplan-landen, uit goederen waar we niet goed zonder kunnen. Het is nog belangrijker te beseffen dat Europa misschien niet de

bron is van veel van onze onontbeerlijke grondstoffen, maar hun kolonies zijn dat wel. Deze export naar ons zou verstoord raken als de moeder landen van deze kolonies in zouden storten. (...)

Vanuit een politiek oogpunt is verdergaan zonder Europa hetzelfde als één van onze sterkste en betrouwbaarste bondgenoten afstoten. Het zou betekenen dat we het continent verlaten waar we onze idealen van vrijheid en democratie vandaan haalden. Het leidt tot het verdwijnen van een cultureel centrum dat de wereld verrijkt. Strategisch gezien zouden we 270 miljoen mensen en de tweede industriële macht van de wereld laten overgaan in het grote gebied dat al wordt gedomineerd door de communistische ideologie en de belangen van de Sovjet-Unie. Waarom zouden we socialistische Europese regeringen steunen? Ten eerste is het in ons eigen belang de huidige regeringen van West-Europa te steunen, ongeacht of ze socialistisch zijn of niet; ten tweede is het vanuit onze eigen tradities niet onze zaak ons te bemoeien met de regeringsvorm die andere volken uit eigen vrije wil kiezen. Het is belangrijk erop te wijzen dat de vraag uitgaat van foute uitgangspunten. Geen enkel land in West-Europa is momenteel helemaal socialistisch of zelfs maar voor de helft socialistisch in de controle over het economische leven. Onze hulp zou bovendien de ontwikkelingen die het socialisme bevorderen, kunnen stoppen.

Gebruik de bron

Uit dit artikel blijkt dat de Marshallhulp de economische en politieke positie van de Verenigde Staten moest veiligstellen.

4p Leg dit uit, door aan te geven:

- welk economisch probleem er voor de Verenigde Staten bestaat en welke oplossing het Marshallplan daarvoor biedt en
- welk politiek probleem er in Europa bestaat en welke oplossing het Marshallplan daarvoor biedt.

Antwoordmodel

Op economisch gebied:

- De (zestien Europese) landen van het Marshallplan (en hun kolonies) moeten goederen/grondstoffen kunnen blijven exporteren naar de Verenigde Staten
- Het Marshallplan voorkomt de ineenstorting (van de economieën) van de moederlanden (van de kolonies)¹

Op politiek gebied:

- Europa is een sterke/betrouwbare bondgenoot / is de bakermat van de Amerikaanse politieke idealen/cultuur / mag niet in handen vallen van de (communistische) Sovjet-Unie¹ Het Marshallplan kan de ontwikkelingen die het socialisme bevorderen stoppen
- 1

Wat is een havo-vraag, wat een vwo-vraag?

Wanneer is een vraag een havo-, wanneer een vwo-vraag? Anders gezegd, hoe maak je onderscheid tussen opdrachten waarvan je verwacht dat de gemiddelde vwo-leerling die wel kan maken, maar

waar de gemiddelde havo-leerling te veel moeite mee zal hebben? Om een begin van een antwoord te vinden heb ik twee vragen uit respectievelijk het havo- en het vwo-examen van 2015 (eerste tijdvak), die betrekking hadden op ongeveer hetzelfde onderwerp met elkaar vergeleken.

De vraag uit het havo-examen heeft betrekking op de verhouding tussen de Sovjet-Unie en Oost-Europa, de vraag uit het vwo-examen op de verhouding tussen de Sovjet-Unie en de DDR, althans dat wordt gezegd in de vraag.

Kan uit de formulering van de vraag worden afgeleid of het om een havo- of vwo-vraag gaat? Deze vraag is niet eenvoudig te beantwoorden. In de havo-vraag moet de leerling met twee elementen uit de prent aangeven wat de visie is van de tekenaar op de verhouding tussen de Sovjet-Unie en Oost-Europa. Ook in de vwo-vraag moet de leerling met twee elementen uit de prent aangeven wat de visie van de tekenaar is op de verhouding tussen de Sovjet-Unie en, in dit geval één land uit, Oost-Europa. Uit het antwoordmodel wordt duidelijk dat hier niet van de leerling wordt gevraagd eerst duidelijk te maken wat het Westerse beeld is van die verhouding om vervolgens duidelijk te maken hoe de visie van Behrendt daarbij past.

Twee collega's (geen historici, maar respectievelijk geograaf en wiskundige) die ik de opdracht, zonder de bijbehorende bron, voorlegde met de vraag welke van de twee vragen de havo-vraag is, gaven, na lang aarzelen, het 'juiste' antwoord met als motivatie dat deze vraag de leerling iets meer bij de hand neemt. Een derde college (die zich met tal bezighoudt) meende dat de meer uitgebreide vraagstelling, die in de toelichting ook nog eens wordt herhaald, leerlingen mogelijk juist voor grotere problemen stelt.

Een voorzichtige conclusie kan dan ook zijn dat de vraagstelling in dit geval niet veel aanknopingspunten biedt om onderscheid te maken tussen havo- en vwo-vragen.

Havo-vraag

In deze prent geeft tekenaar David Low een mening weer over de verhouding op dat moment tussen de Sovjet-Unie en Oost-Europa.

4p Licht dit toe door aan te geven:

met twee verwijzingen naar de prent, welke mening de tekenaar hier weergeeft over de verhouding op dat moment tussen de Sovjet-Unie en Oost-Europa en

zonder bron, welke reden de Sovjet-Unie had om niet deel te nemen aan het Marshallplan.

Vwo-vraag

De visie die Behrendt hier weergeeft, past bij het Westerse beeld van de verhoudingen tussen de DDR en de Sovjet-Unie.

3p Leg dit uit met twee verwijzingen naar de prent.

Is dan misschien de bron bepalend voor de moeilijkheidsgraad?

Havo

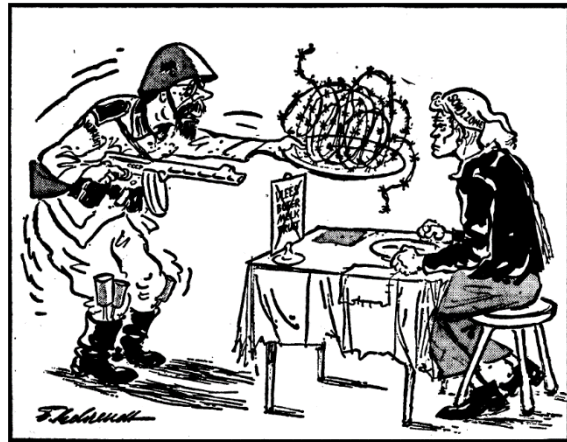
Onderschrift:

Mevrouw Molotovs School voor Satellieten.

Toelichting

Op het raam staat: Amerikaanse hotdog kraam.

Vwo

Onderschrift

"Maar prikkeldraad kun je volop krijgen."

Toelichting

Op de mouw van de figuur links staat: 'Ulbricht' (op dat moment leider van de communistische partij in de DDR).

Op het machinegeweer staat: 'CCCP' (de Russische afkorting voor de Sovjet-Unie) en op de helm staat 'DDR'.

Op de menukaart op tafel staat: 'vlees, boter, melk, fruit'.

Op de muts van de figuur rechts staat: 'Sowj. Zone' (de Sovjetzone in Berlijn).

De havo-bron heeft betrekking op het Marshallplan, wat expliciet in de toelichting op de bron wordt vermeld. De vwo-bron heeft betrekking op de bouw van de Berlijnse muur. Dit wordt niet expliciet vermeld, maar kan worden afgeleid uit de datum waarop de spotprent verscheen (14 augustus 1961) en het serveren van prikkeldraad aan de Oost-Duitse bevolking door partijleider Walter Ulbricht. De havo-leerlingen hadden duidelijk minder moeite met het analyseren van hun spotprent, dan de vwo-leerlingen met hun spotprent. De p-waarde van de havo-vraag was .62. Gemiddeld scoorden de leerlingen dus 62% van de maximaal vier te behalen punten. 7% van de leerlingen scoorden geen enkel punt, 22% behaalde de maximale score.

Leerlingen konden 1 punt behalen door te zeggen dat er sprake was van een ongelijke machtsverhouding en konden er dan aan toevoegen (maar dat was niet verplicht) dat de Sovjet-Unie de Oost-Europese landen dwong af te zien van deelname aan het Marshallplan. Niet duidelijk is of

docenten wier leerlingen alleen het laatste deel van het antwoord gaven hiervoor geen punt hebben gegeven. Twee punten konden de leerlingen vervolgens scoren door twee van vier mogelijk elementen uit de prent te noemen. Probleem is echter dat twee van de vier elementen geen betrekking hebben op de verhouding tussen de S.O. en de satellietstaten. Leerlingen mogen namelijk zeggen dat deze landen de geur opsnuiven van de hot-dogs, dan wel kijken naar de hot-dogs en de afwerende paraplu/gezichtsuitdrukking van Molotov. Deze elementen zeggen echter niets over de relatie tussen de S.U. en de Oost-Europese staten. Het kijken naar de hot-dogs geeft aan dat de tekenaar vindt dat de Marshallhulp voor deze landen aantrekkelijk is en de paraplu geeft alleen aan dat de S.U. de Marshallhulp afwijst. Een mogelijk goed element wordt ontleend aan het onderschrift, namelijk dat het gaat om satellieten van de Sovjet-Unie. Hoewel een onderschrift integraal deel uitmaakt van de prent, kan men hierbij toch de vraag stellen of hier niet eerder gevraagd wordt uit te leggen wat een satelliet (staat) is, dan naar een interpretatie van de spotprent. Slechts de titel van de prent 'Neuzen naar links' geeft eenduidig aan wat de visie van David Low, de tekenaar, is op de verhouding tussen de S.U. en Oost-Europa.

Het tweede deel van de vraag was overigens meer in lijn geweest met de rest van de opdracht als gevraagd was welke reden de Sovjet-Unie had om de Oost-Europese staten te verbieden deel te nemen aan het Marshallplan.

Afgaande op de p-waarde hadden vwo-leerlingen tamelijk grote moeite met het interpreteren van hun spotprent. Deze was namelijk .46. 35% van de leerlingen scoorde geen enkel punt en niet meer dan 22% haalde de volle buit (3 punten) binnen. Wordt in de havo cartoon de context van de prent gegeven, het Marshallplan, in de vwo-cartoon is deze slechts impliciet gegeven. Een leerling die niet weet dat de bouw van de muur op 13 augustus 1961 begon, zal mogelijk moeite hebben het bepalen van de context, al bevat natuurlijk ook het serveren van prikkeldraad een aanwijzing.

De lage score op deze vraag verbaast mij niet. In de eerste plaats wordt van de leerlingen gevraagd uit te leggen dat de visie van Berendt op de verhouding tussen de DDR en de S.U. past bij het Westerse beeld van die verhouding. Uit het antwoordmodel blijkt echter dat de leerlingen alleen de visie van Berendt moeten uitleggen: 'Berendt geeft aan dat de Oost-Duitse regering moet doen/doet (in Oost-Berlijn/de sovjetzone) wat de Sovjet-Unie opdraagt'.

Belangrijker is echter dat de spotprent eigenlijk vooral betrekking heeft op de verhouding tussen de Sovjet-Unie en de DDR, maar op de verhouding tussen de Duitse partijtopy en de bevolking van, met name, Oost-Berlijn. De Oost-Berlijners verlangen naar goed voedsel en het enige dat de, doodsbange, partijleiding hen geeft is een muur (prikkeldraad) om te verhinderen dat zij dat voedsel gaan halen in het Westen. De enige verwijzing naar de Sovjet-Unie is het geweer. Hieruit zou moeten blijken dat de houding van de partijleiding wordt bepaald door de Sovjet-Unie. Uit de prent wordt niet duidelijk dat het aanbieden van prikkeldraad gebeurt in opdracht van de Sovjet-Unie, zoals het antwoordmodel veronderstelt.

Juist omdat er op de vwo-vraag en op het antwoordmodel van beide vragen, wat mij betreft, wel het een en ander is af te dingen, is het moeilijk te zeggen in hoeverre de spotprent in de vwo-vraag hogere eisen aan het interpretatievermogen stelt dan de prent in de havo-vraag.

Factoren die de moeilijkheidsgraad van opdrachten beïnvloeden

De moeilijkheidsgraad van opdrachten wordt beïnvloed door:

- De moeilijkheidsgraad van het onderwerp
- Het bronnenmateriaal
 - Tekstuele moeilijkheden
 - Complexiteit van de bronnen
- De opdracht
- De gevraagde vaardigheden

In de literatuur worden deze factoren Modifiers of difficulty (MoDs) genoemd:

- Deze worden soms bewust gehanteerd
- Soms echter beïnvloeden zij de moeilijkheidsgraad onbewust en daarmee zijn ze van invloed op de validiteit van de opdracht

Categorieën van MoDs:

1. Aspecten die te maken hebben met het kunnen maken van een opdracht (access)
2. Aspecten die te maken hebben met het begrijpen van de opdracht
3. Aspecten die te maken hebben met antwoord strategieën
4. Aspecten die te maken hebben met de relatie beoordelingsmodel-opdracht

Ad 1

- Informatiedichtheid
- Nieuwe of complexe context
- Affectieve context (bijvoorbeeld onderwerpen die te maken hebben met de dood)
- Moeilijk taalgebruik
- Vooringenomenheid
- Leesbaarheid

Ad 2

- Gebruik van benadrukte woorden (bijvoorbeeld NIET)
- Bronnen/grafieken en tabellen (deze kunnen afleiden van de vraag)
- Dubbelzinnig taalgebruik
- Alledaags taalgebruik (is goed)
- Irrelevante informatie (vermijden)
- Bekendheid met de context (bij geschiedenis bijvoorbeeld bij godsdienstige onderwerpen)

Ad 3

- Verwachtingen
- Handelingswerkwoorden
- Lay-out van de vraag
- Aanwijzingen voor het antwoorden

Ad 4

- Waar krijg je punten voor
- Alternatieve antwoorden
- Mate van gewenste gedetailleerdheid

Een combinatie van factoren

De hierboven besproken voorbeelden maken duidelijk dat het niet eenvoudig is om (van tevoren) de moeilijkheidsgraad van een vraag te bepalen. De belangrijkste reden daarvoor is dat deze eigenlijk nooit door één factor, maar altijd door een combinatie van factoren wordt bepaald. Hieronder laten we deze factoren de revue passeren, zonder de pretentie te hebben volledig te zijn.

Taal

Als een opdracht in taal (in plaats van bijvoorbeeld in een formule) is verwoord, is een eerste indicator voor de moeilijkheidsgraad de wijze waarop de opdracht is geformuleerd. Is die helder en eenduidig? Helder in die zin dat vocabulair en zinsstructuren worden gebruikt waarvan verwacht mag worden dat de leerling die begrijpt. Naast vocabulaire en zinsstructuren is ook het gebruik van (vak)specifieke termen en begrippen (*technical task-setting vocabulary*) van invloed op de moeilijkheidsgraad van de opdracht. Het belang van deze factor wordt minder naarmate leerlingen beter zijn ingevoerd in vakspecifieke taal.

Is leerlingen duidelijk wat er precies van de leerling verwacht wordt en waarop de prestatie wordt beoordeeld?

Voorkennis

Helaas zijn er ook factoren die van invloed zijn op de prestatie van leerlingen, maar waarop je als docent geen of erg weinig invloed hebt. Deze factoren worden wel *biasfactoren* genoemd. Denk aan de algemene voorkennis van leerlingen (die van leerling tot leerling kan verschillen), de maatschappelijke en religieuze achtergrond van de leerlingen en hun taalvaardigheid.

Denkvaardigheden

De moeilijkheidsgraad van een opdracht wordt ook bepaald door de denkvaardigheid waarop een beroep wordt gedaan. Opdrachten die appelleren aan lagere denkvaardigheden (onthouden, begrijpen en toepassen) uit de taxonomie van Bloom zijn in de regel eenvoudiger dan opdrachten die een beroep doen op hogere denkvaardigheden (analyseren, evalueren en creëren). Uiteraard betekent dit niet dat een opdracht waarin een beroep op hogere denkvaardigheden wordt gedaan per definitie moeilijk is en daarmee ongeschikt voor lagere niveaus of lagere leerjaren.

Kennisdimensies

Over het algemeen geldt dat een opdracht die met feitelijke kennis uitgevoerd kan worden eenvoudiger is dan een opdracht waarbij leerlingen ook over conceptuele, procedurele en/of metacognitieve kennis moeten beschikken.

Het soort vragen

Gesloten- op open vragen

Vragen kunnen een gesloten of open vorm hebben. Hoewel een gesloten vraagvorm niets zegt over

de moeilijkheidsgraad van een vraag (er zijn moeilijke en makkelijk gesloten vragen), worden open vragen doorgaans als moeilijker ervaren. Dat komt doordat bij open vragen naast kennis en inzicht ook een beroep wordt gedaan op redeneer- en argumentatievaardigheden.

De moeilijkheidsgraad van meerkeuzevragen wordt o.a. bepaald door:

- De kwaliteit van de vraag. Als de afleiders onzorgvuldig zijn geformuleerd, waardoor een of meer van de afleiders snel als onjuist kunnen worden bestempeld wordt de vraag eenvoudiger.
- Een meerkeuzevraag die beantwoord kan worden op basis van globaal aanwezige kennis zal eenvoudiger zijn dan een meerkeuzevraag die leerlingen slechts kunnen beantwoorden via een logische redenering, waarbij duidelijk slechts een van de afleiders juist kan zijn.
- Meerkeuzevragen worden moeilijker als je leerlingen vraagt een verklaring voor hun antwoord te geven. Niet alleen omdat er dan een groot begrip op het vermogen tot historisch denken en redeneren wordt gevraagd, maar ook een beroep wordt gedaan op hun taalvaardigheid.

Chronologie vragen

Als je leerlingen vraagt een aantal gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde te zetten dan wordt de moeilijkheidsgraad bepaald door in ieder geval de volgende factoren:

- Een chronologievraag wordt moeilijker naarmate de gebeurtenissen die in de juiste chronologische volgorde gezet moeten worden in tijd dicht bij elkaar liggen.
- Bestaat er een logisch volgordelijk verband tussen de gebeurtenissen? Met andere woorden kunnen leerlingen via logisch redeneren op basis van hun kennis van een ontwikkeling tot het juiste antwoord komen? Als dat het geval is zal de vraag voor leerlingen die hebben geleerd logisch te redeneren eenvoudiger zijn, dan wanneer er geen logisch volg ordelijk verband tussen de gebeurtenissen is.

De complexiteit van de vraagstelling

Een enkelvoudige vraagstelling is, in beginsel, eenvoudiger dan een meervoudige vraagstelling. Een opdracht waarbij slechts één aspect aan de orde is, is eenvoudiger dan een opdracht waarbij meer aspecten aan de orde zijn.

Wel of geen aanwijzingen

Hoe algemener geformuleerd, hoe moeilijker de opdracht. Het is daarom aan te bevelen te beginnen met opdrachten die in duidelijke, korte zinnen aangeven wat van de leerlingen verwacht wordt, wat zij in dat verband (stapsgewijs) moeten doen. Denk bijvoorbeeld aan een stappenplan voor het analyseren van bronnen of spotprenten. Het aantal aanwijzingen kan gaandeweg afnemen tot de gewenste situatie wat dit betreft is bereikt.

Eisen aan het antwoord

Opdrachten waarbij een kort antwoord wordt verwacht zijn eenvoudiger dan opdrachten die een uitgebreider antwoord verlangen. Opdrachten waarbij een gelaagdheid in het antwoord wordt verwacht, zijn moeilijker dan opdrachten waarbij dat niet het geval is.

Verwerkingsniveau

De moeilijkheidsgraad van een opdracht met een of meer bronnen is afhankelijk van wat een leerling

met de bron moet doen. Moet hij informatie uit de bron beschrijven of een passage aanwijzen, moet hij de informatie in de bron structureren, dat wil zeggen anders weergeven dan deze wordt aangeboden of moet hij informatie beoordelen of vergelijken?

Abstractieniveau

Een opdracht wordt complexer als het onderwerp van de opdracht (en/of de bron) meer abstract is.

Gebruik van bronnen

De hoeveelheid bronnen

Meestal zullen opdrachten waarin leerlingen meer dan één bron moeten bestuderen moeilijker zijn, dan wanneer er slechts een bron wordt gebruikt. Maar een en ander is natuurlijk ook afhankelijk van de vraag waarvoor leerlingen die bronnen moeten gebruiken. Moeten ze bijvoorbeeld bronnen met elkaar vergelijken op verschillen en overeenkomsten of moeten ze nagaan welke bron het beste een bepaalde uitspraak of opvatting ondersteunt?

De complexiteit van de bronnen

De moeilijkheidsgraad van een opdracht wordt beïnvloed door de moeilijkheidsgraad van de bronnen die geraadpleegd moeten worden. Die (en dit geldt ook voor de opdracht!) wordt onder andere bepaald door:

- *taalgebruik*: de bron wordt moeilijker naarmate deze meer weinig frequente woorden of archaische woorden bevat;
- *syntaxis*: een bron met enkelvoudige, korte zinnen is eenvoudiger te begrijpen dan een bron met lange, ondergeschikte zinnen;
- *tekststructuur*: de bron wordt minder toegankelijk als de bron een moeilijk te doorgronden structuur heeft;
- *complexiteit van de inhoud*: de bron wordt moeilijker te interpreteren naarmate de complexiteit van de informatie toeneemt;
- *hoeveelheid informatie*: de bron wordt minder makkelijk te duiden naarmate de informatiedichtheid in een bron groter wordt;
- *tekstlengte*: de lengte van een tekst kan van invloed zijn op de moeilijkheidsgraad, zeker in combinatie met eerder genoemde factoren.

Historische kennis

Aanwezige voorkennis

Opdrachten worden moeilijker naarmate een groter beroep gedaan wordt op (voor)kennis. Dit geldt zeker als de leerling zelf moet bepalen welke kennis hij moet activeren om de opdracht te kunnen maken.

Informatie verwerven

Krijgt de leerling alle benodigde informatie aangereikt of moet hij zelf op zoek naar informatie?

Historische vaardigheden

Tijd

De moeilijkheidsgraad van een opdracht is afhankelijk van de eisen die worden gesteld aan:

- het omgaan met chronologie: tijdsindelingen, periodisering en chronologie.
- het kunnen gebruiken van het concept oorzaak-gevolg bij het verklaren van historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen.
- het kunnen gebruiken van het concept continuïteit en verandering bij het verklaren van historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen.

Interpretatie

De moeilijkheidsgraad van een opdracht wordt ook beïnvloed door de eisen die worden gesteld aan:

- het toepassen van het concept standplaatsgebondenheid bij het verklaren van historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen en
- het verwerven en verwerken van informatie uit historische bronnen (bron en vraagstelling).

Betekenis nu

De moeilijkheidsgraad van een opdracht wordt ten slotte mede bepaald door de eisen die worden gesteld aan het oordelen over het verleden en aan het betekenis geven aan het verleden voor het heden.

Checklist moeilijkheidsgraad van opdrachten

Complexiteit van de opdracht: de opdracht						
omschrijving	1	2	3	4	n.v.t.	omschrijving
gesloten vraag						open vraag
eenvoudige vraagstelling						complexe vraagstelling
eenvoudig taalgebruik in de opdracht						moeilijk taalgebruik in de opdracht
gering beroep op (voor)kennis						groot beroep op (voor)kennis
concreet onderwerp						abstract onderwerp
informatie aan de bron(nen) ontlelen						(informatie in) bronnen met elkaar vergelijken.
veel aanwijzingen						geen aanwijzingen
kort antwoord						lang antwoord
antwoord zonder toelichting						antwoord met toelichting/verklaring

Complexiteit van de opdracht: de bronnen

omschrijving	1	2	3	4	n.v.t.	omschrijving
één bron						meerdere bronnen
korte bron						lange bron
eenvoudige structuur van de bron						complexe structuur van de bron
weinig moeilijke (niet frequent gebruikte of archaïsche) woorden						veel moeilijke (niet frequent gebruikte of archaïsche) woorden
eenvoudige syntaxis						complexe syntaxis
weinig informatie per bron						veel informatie per bron
eenvoudige informatie						complexe informatie

(Voor)kennis						
omschrijving	1	2	3	4	n.v.t.	omschrijving
weinig (voor)kennis nodig						veel (voor)kennis nodig
leerling hoeft geen informatie te verzamelen						leerling moet zelf op zoek naar relevante informatie

Complexiteit van de opdracht: historische vaardigheden							
vaardigheid	omschrijving	1	2	3	4	n.v.t.	omschrijving
Oorzaak en gevolg	één oorzaak of gevolg herkennen in een bron/bronnen.						meerdere oorzaken of gevolgen herkennen in een bron/bronnen.
	geen onderscheid maken tussen aanleiding en oorzaak.						onderscheid maken tussen aanleiding en oorzaken.
Continuïteit en verandering	een verandering herkennen in een bron/bronnen.						herkennen wat veranderd is en wat gelijk gebleven is.
Standplaatsgebondenheid	houdt geen rekening met geldende normen en waarden bij het verklaren van menselijk gedrag (denken en doen) in het verleden.						houdt rekening met geldende normen en waarden bij het verklaren van menselijk gedrag (denken en doen) in het verleden.
Bron en vraagstelling	gaat in op de betrouwbaarheid van een bron op basis van aangereikte criteria.						gebruikt zelfstandig verschillende criteria voor het beoordelen van de betrouwbaarheid van een bron.
	gaat niet in op de bruikbaarheid van informatie uit de bron(nen) voor de vraagstelling.						weegt de bruikbaarheid van informatie uit de bron(nen) voor de vraagstelling.
	houdt geen rekening met de representativiteit van de bron.						gaat, zonder aanwijzingen, in op de representativiteit van de bron.
	maakt geen onderscheid tussen feit en mening.						maakt onderscheid tussen feit en mening.

Opdrachten die een beroep doen op hogere denkvaardigheden

Aan welke eisen moet een opdracht waarin een beroep wordt gedaan op hogere denkvaardigheden voldoen? Met onderstaande checklist kunt een scan maken, waarmee u een aardig beeld krijgt van de eisen die in de opdracht aan leerlingen worden gesteld.

1. Heeft een hoge moeilijkheidsgraad	-	±	+	nvt
• Het materiaal heeft betrekking op de hogere denkvaardigheden uit de taxonomie van Bloom: analyseren, evalueren en creëren in relatie tot historisch denken en redeneren.				
• Het materiaal daagt leerlingen uit om nieuwe kennis en vaardigheden te verwerven in relatie tot historisch denken en redeneren.				
• Het materiaal stelt hoge eisen aan het eindproduct. Bijvoorbeeld aan de structuur van het schriftelijk verslag (indeling, voet- of eindnoten en referenties).				
• Het materiaal heeft betrekking op een groot aantal, gevarieerde en uitdagende, bronnen, bijvoorbeeld tekstbronnen, afbeeldingen en grafische bronnen.				
• Het materiaal heeft betrekking op ethische en morele dilemma's, denk bijvoorbeeld aan het werpen van de atoombommen op Hiroshima en Nagasaki.				
• Het materiaal laat leerlingen echte problemen oplossen (product bestemd voor een echt of denkbaar publiek), bijvoorbeeld het ontwerpen van een historische standwandeling of een historisch monument.				
2. Bevat open opdrachten	-	±	+	nvt
• Het materiaal biedt leerlingen de mogelijkheid zelf een historische probleemstelling te formuleren (bij voorkeur een verklarende, vergelijkende of evaluatieve probleemstelling).				
• Het materiaal biedt leerlingen de mogelijkheid zelf de onderzoeksmethode te kiezen (bijvoorbeeld een bronnenonderzoek of een onderzoek middels een enquête).				
• Het materiaal biedt leerlingen de mogelijkheid zelf het eindproduct te bepalen (bijvoorbeeld een poster, monument, stadswandeling, brochure).				
• Het materiaal biedt leerlingen mogelijkheden om hun specifieke talent te tonen, bijvoorbeeld met betrekking tot de keuze van het onderwerp.				
• Het materiaal is vakoverstijgend zodat leerlingen verbanden moeten leggen tussen vakken.				
3. Stimuleert een onderzoekende houding	-	±	+	nvt
• Het materiaal vraagt van leerlingen een onderzoekende houding en doet een beroep op hun probleemoplossend vermogen.				
• Het materiaal stimuleert het vermogen tot kritisch historisch denken en redeneren (bijvoorbeeld door het vergelijken van historische bronnen en het				

beoordelen van bronnen op bruikbaarheid, betrouwbaarheid en representativiteit).				
Het materiaal doet een beroep op standplaatsgebondenheid (historische empathie) bij leerlingen.				
4. Vraagt om een reflectieve houding	-	±	+	nvt
Het materiaal laat leerlingen reflecteren op aanpak, resultaat en inzet van kennis, vaardigheden en attitude.				
De leerlingen maken de opdracht(en) in (kleine) groepjes maken om discussie en onderlinge feedback te bevorderen;				
Het materiaal vraagt van leerlingen een planning te maken.				
5. Geeft ruimte aan talentontwikkeling	-	±	+	nvt
Het materiaal helpt leerlingen inzicht te krijgen in eigen talenten, eigen leervoorkeuren en in hun eigen voorkeuren voor wat betreft historische periodes of onderwerpen.				